

Sverker Oredsson – Att sopa framför den egna dörren

Richard Herzinger – Antisemitism, Europa och konflikten i Mellanöstern

Christer Mattsson – Från förnekande till förringande

Mikael Enckell – Anpassning och motstånd – i förhållande till antisemitismen

Stéphane Bruchfeld – Stieg Larsson, 1954-2004

Intoleransrapporten – SKMA-kommentar i Expressen

SKMA protesterar mot antisemitisk teckning – DN svarar

Artiklar i Nyhetsbrevet representerar inte nödvändigtvis SKMA:s åsikter

---

ATT SOPA FRAMFÖR DEN EGNA DÖRREN

Av Sverker Oredsson

I månadsskiftet september/oktober upphävde Svenska Kommittén Mot Antisemitism ett nödrop. Pengarna räckte bara till en månads verksamhet ytterligare. Skulle Kommittén kunna fortsätta? Nödret hade effekt. Flera goda bidragsgivare kom till undsättning så att den akuta krisen kunde avväjas; däremot fordras en långsiktig strategi för att Kommittén skall kunna verka även i framtiden.

En av de personer som gav ett stort bidrag sade i ett samtal att hon fann det särskilt viktigt att sopa framför den egna dörren. Det skulle tolkas så, framhöll hon, att vårt största ansvar är att bekämpa antisemitism och fördomar mot judar i vårt eget land. Givetvis ska denna kamp sättas in i ett internationellt sammanhang. Vi måste ha kunskap om den europeiska antisemitismen som Richard Herzinger skriver om i detta Nyhetsbrev. Och här finns koppling till Mellanösternkonflikten. Men det ligger mycket i bidragsgivarens synpunkt att en primär uppgift är sopa rent framför den egna dörren, att bekämpa antisemitismen i Sverige, vilka rötter den än har.

Forum för levande historia har tillsammans med Brottsförebyggande Rådet gjort en undersökning om svenska ungdomars grad av tolerans gentemot bland andra judar, muslimer och homosexuella. Det finns skäl att återkomma till denna undersökning. Påfallande är att flickor är väsentligt mer toleranta än pojkar. Man kan i övrigt tolka undersökningen på olika sätt, men det står klart att det finns en stor grupp ungdomar med djupt intoleranta åsikter, riktade bland annat mot judar. Sex procent låter inte så mycket, men det innebär i absoluta tal att det rör sig om 6 000 ungdomar i en årskull, och det är mycket för mycket. Förbluffande många betvivlar existensen av Förintelsen.

Förintelsen stod i centrum, när Svenska Kommittén Mot Antisemitism tillsammans med Forum för levande historia den 9 november uppmärksammade minnet av Kristallnatten. Basia Frydman sjöng, Kjell Westling spelade, Henrik Bachner gav en bild av antisemitismen i

Europa och Sverige under de senaste åren. Hans bok "Återkomsten" har för övrigt utkommit i en pocketupplaga med efterord, där den senaste utvecklingen skildras. Hans Heyneman gav en skildring byggd på egna minnen av Kristallnatten, och det var hisnande att ta del av hans perspektiv på 1920-talet och framåt.

Kanske kan den 9 november i år betraktas som en ljusglimt. I skrivande stund har jag inte sett något om demonstrationer från håll där Israel utpekades som en huvudfiende. Det har varit synnerligen oförskämt att använda "Kristallnattsdagen" till angrepp mot Israel. Kanske har vi som utgår från Kristallnatten 1938 och som vet vad den innebar vunnit åtminstone en temporär seger. Även åt den bör vi glädja oss.

Sverker Oredsson är ordförande i Svenska Kommittén Mot Antisemitism

---

Dags att betala medlemsavgift för år 2005

Stieg Larsson, 1954-2004 **Av Stéphane Bruchfeld**

"Ring Stieg Larsson!" Det var ofta mitt svar till elever, lärare, journalister och andra när jag själv inte hade något svar, under åren som jag arbetade som verkställande ledamot på SKMA:s kontor. Visste inte Stieg, så visste knappast någon annan det heller. Och jag visste att han alltid var villig att hjälpa, att bistå med sin tid, sitt stora kunnande, sin långa erfarenhet och sitt mycket omfattande nätverk, både i Sverige och utomlands.

Utan att blinka tog han sig t.ex. tid att kopiera böcker, tidningar eller annat material. Om det var för eget behov eller någon annans spelade ingen roll. Tyckte han att det kunde göra nytta så ställde han sig vid kopian och satte igång även om det tog flera timmar. I en intervju 2002 (Humanisten, nr 3-4/2002) berättade Stieg att Expo hade startats av "ungdomar som var väldigt oroliga för vad som skedde". De "vuxna i gruppen" var "perifera" och själv var Stieg endast "någon slags konsult". Den historieskrivningen var typisk för Stieg. Han vägrade alltid att framhäva sin egen betydelse, även om det som i det här fallet hade varit mer än befogat. I själva verket hade han i flera år drömt om och planerat för en tidskrift som skulle bevaka extremhögern. Visst betydde de unga idealisterna i Expo mycket, men utan de äldre kring tidskriften, i synnerhet Stieg, så hade den aldrig sett dagens ljus 1995. Ännu mindre hade ett Expo utan Stieg överlevt den långvariga och svåra krisen som började två år senare, för att sen komma tillbaka med sådan framgång.

Nu är han borta, plötsligt och utan förvarning. Stunderna med Stieg på Pressklubben eller någon enkel pizzeria, hans historier om allsköns konspirationer och konspirationsteorier, gamla som nya, segelbåten, resorna och äventyren med mer eller mindre livsfarliga inslag, lever nu bara i minnet.

Stieg var en djupt engagerad demokrat och antirasist, och hade också ett osvikligt väderkorn och stor kunskap när det gällde antisemitismen. Han var insiktsfull som få om vikten av att förstå och systematiskt studera demokratins fiender, om vikten av tålmod och enträget arbete. Och det gav resultat. För den skull var han ingen allvarstygnd tråkmåns. Jag kommer alltid att minnas hans pojkaktighet, i vissa avseenden var han en vuxen Kalle Blomqvist.

När en gång den svenska antinazismens historia skrivs, så kommer Stiegs namn att sälla sig till Holger Carlssons och Armas Sastamoinsens. Det var i deras anda och tradition han arbetade.

Det brukar heta att ingen är oersättlig. Det är inte sant. I Stiegs fall är det dessutom en uppenbar lögn. Han efterlämnar ett mycket stort tomrum.

Stéphane Bruchfeld är medlem i Svenska Kommittén Mot Antisemitism

---

Antisemitism, Europa och konflikten i Mellanösternkonflikten **Av Richard Herzinger**

I april 2004 samlades OSSE:s medlemsländer i Berlin för att diskutera hur antisemitismen i Europa ska bekämpas. I det avslutande dokumentet fördömdes all form av "rasism och antisemitism" och man utlovade såväl en förbättrad övervakning av antijudiska incidenter som krafttag mot dem som genomför dem. För ca två månader sedan arrangerade EU-kommissionen ett seminarium i Bryssel på samma tema. Man visade god vilja och stor beslutsamhet och framhöll med eftertryck att Europas regeringar inte skulle tolerera någon form av antisemitism.

Men situationen har inte förändrats till det bättre sedan dess: I Frankrike fortsätter högerextremister och radikala islamister att främja hat och våldsdåd mot såväl enskilda judar som mot judiska institutioner, såsom synagogor. Rapporter från Spanien, Belgien och Holland vittnar om liknande incidenter. I östeuropeiska stater, bland annat i Polen, och särskilt i Ungern, uttrycks de växande antijudiska stämningarna alltmer i öppet bland allmänheten. Men även i Tyskland, där våldsdåd mot judar fortfarande är mindre vanliga än i Frankrike, bevittnar vi en dramatisk ökning i stödet för nynazistiska partier, såsom NPD, som förväntas få uppemot nio procent av rösterna i det kommande valet i Sachsen FSC. En av NPD:s kampanjfrågor gäller offentligt ekonomiskt stöd till den judiska församlingen. "Inga skattepengar till byggandet av synagogor" lyder en av deras slogans, med vilken de utnyttjar den utbredda känsla av rädsla och ilska som nedskärningar i trygghetssystemen orsakat. Den 1-3 oktober planerar europeiska islamistiska organisationer att hålla en internationell konferens kallad "The first Arabic Islamic Conference in Europe" FSC i Berlin. På dagordningen står "det heliga kriget mot ockupationen av Palestina och Irak", hur åtgärder mot "amerikansk och sionistisk terror" kan stödjas och hur det arabiskt islamistiska inflytandet i Europa kan stärkas. Oavsett om detta möte i slutändan kommer att förbjudas eller ej visar utannonserandet i sig att islamistiska extremister i Europa känner att de öppet kan tillkännage sina antivästerländska och antijudiska mål. (Mötet förbjöds av de tyska myndigheterna, SKMA:s anmärkning).

Det vore alltför enkelt att lägga all skuld för denna nya våg av fientlighet gentemot judar på de europeiska regeringarnas brist på beredskap när det gäller att bekämpa antisemitism. Vi måste dock konstatera att åtminstone reaktionerna bland regeringarna visar hur hjälplösa de är inför denna farliga utveckling – farlig inte bara för judar utan också för den europeiska demokratiska kulturen i dess helhet. Det är som om det officiella Europa skäms inför detta nya utbrott av ett hundra år gammalt syndrom som spelade en avgörande roll i Europas blodiga självförintelse på 1900-talet.

Dagens Europa är stolt över att ha besegrat all den ondska som i form av kolonialism, rasism och antisemitism förmörkat historien under flera hundra år. Det moderna Europa tycker om att se sig som en exemplarisk fredlig kraft i världspolitiken, hängiven demokratiska och humanistiska värderingar, mänskliga rättigheter och multilateralt samarbete. Förbundskansler Gerhard Schröder och det socialdemokratiska partiet hade i sin kampanj,

inför det senaste valet till EU-parlamentet, devisen "Peace power Europe", vilket självfallet var en hänvisning till det europeiska motståndet mot Irakkriget och därför hade en antiamerikansk underton. Häri ligger föreställningen att krig, våld, etniska konflikter samt rasistiska och religiösa fördomar är kvarlevor från ett ännu icke upplyst förgånget vilket européerna, som framgångsrikt dragit lärdom av erfarenheterna från den egna katastrofala historien, för länge sedan övervunnit. Denna attityd präglar för övrigt också det sätt på vilket många européer ser på Israel och den palestinska konflikten. Utifrån den moderna fredsälskande européns perspektiv verkar det helt enkelt obegripligt att judar och palestinier är oförmögna att lösa sina problem genom att sätta sig tillsammans vid förhandlingsbordet och söka kompromisser på ett civiliserat och rationellt sätt. Med detta synsätt framstår särskilt det fortsatta israeliska våldet och förtrycket av palestinerna som ett uttryck för ren irrationalitet och fanatism, en oförmåga att lära vad européer ser som den viktigaste lärdomen av historien: att krig, våld och styrkedemonstrationer enbart leder till ytterligare förstörelse och lidande. Om vi kunde dra denna lärdom, frågar de sig, varför kan då inte israelerna och judarna som trots allt varit tragiska offer för skoningslös maktpolitik genom historien göra det? Och som en konsekvens av detta blir Israel, för européerna, alltmer en källa till missnöje och ilska.

Också trötan kring Irakkriget spädde på denna känsla. Efter kommunismens fall i Europa var den europeiska allmänheten full av förväntan inför en "posttotalitär" epok av demokrati, välstånd och fredlig konfliktlösning över hela världen. De flesta européer har fortfarande inte helt accepterat att detta var en illusion. Utbrotten av våldsamma konflikter, främst i Mellanöstern, vilka resulterat i en offensiv av internationell islamistisk terrorism gör européer oförberedda och faktiskt överväldigade. I syfte att begripliggöra dessa hotande fenomen som de helt enkelt inte kan förklara lägger de skulden på USA och Israel, vilkas påstådda provokativa och aggressiva beteende i regionen och i den muslimska världen antas skapa allt det hat och all den aggression som européer inte vill handskas med. Man finner därför en vitt utbredd känsla bland européer att USA och Israel drar in oss i farliga konflikter vilka inte har med Europa att göra och som Europa inte heller har något ansvar för.

Också det faktum att hatet och förbittringen ökar på den europeiska kontinenten, och inte bara långt bortom dess gränser, passar dåligt in i den bild européer tycker om att måla upp av Europa som ett mönstersamhälle där fördomar och hemsökelse ur det förgångna besejras. Följaktligen fann de europeiska regeringarna länge det svårt att erkänna att antisemitismen än en gång blivit ett allvarligt problem i deras samhällen. Läggs därtill att det EU-sponsrade "European Monitoring Center on Racism and Xenophobia" (EUMC) i Wien förra året var tveksam till att publicera en studie som dokumenterat unga muslimers antijudiska attacker i olika europeiska stater. EUMC oroades över att publicerandet av studien skulle underblåsa "islamofobi". Vid det europeiska seminariet i Bryssel lovordade representanter från "European Jewish Community" (EJC) och andra judiska internationella organisationer huvudtalaren, EU-kommissionens ordförande Romano Prodi, för hans ansträngningar i kampen mot antisemitismen. Bara några få veckor tidigare hade situationen tett sig helt annorlunda: Prodi, som irriterat sig på EJC:s och World Jewish Congress anklagelser om att EU såväl aktivt som passivt uppmuntrat antijudiska attityder, hade ställt in seminariet. Sedan dess tycks animositeten mellan EU och de judiska organisationerna ha avtagit. Vid konferensen i Bryssel klargjorde Prodi att alla former av antijudisk propaganda hotar själva grundvalarna för Europas demokratiska och pluralistiska identitet.

Men de ofta väldigt känsloladdade deklARATIONERNA från såväl seminariet som från OSSE-konferensen i Berlin förblev extremt abstrakta. Ingen konkret strategi stod att finna för att bekämpa de olika specifika formerna av antisemitism, sprungna ur skiljaktiga motiv och därför kräver olikartade reaktioner. Antisemitismen i Östeuropa är till exempel kopplad till den efter årtionden av sovjetiskt förtryck uppvaknande nationalismen. I kontrast till denna står

den ovilja gentemot judar vi finner i Västeuropa som närmast är ”postnationell”. Samtidigt som Europa betvingar nationella gränser blir judarna än en gång misstänkliggjorda för att inte helt enkelt vilja uppgå i den stora europeiska familjen utan istället, som européer ofta ser det, framhåller det särskiljande. I Tyskland finner man t o m något som liknar en postförintelsemedveten förbittring mot judar. Har inte tyskarna lärt allt om Förintelsens fasor? Fortgår inte deras arbete för att bevara minnet av tyska brott? Erkänner de inte sin skuld och bygger de inte t o m ett enormt minnesmärke över Förintelsen i den egna huvudstaden i syfte att dokumentera medvetandet om sitt ansvar för det mest monstruösa brottet i världshistorien? Många tyskar anser idag att de inte längre borde bli kritiserade av judar för att de inte gör tillräckligt för att bekämpa antisemitismen. Vad mer vill de ha, frågar sig dessa tyskar och utnyttjar på detta, så att säga, ”progressiva” vis, än en gång fördömen om att de där judarna helt enkelt inte kan få nog.

Antijudiska attityder har många källor och för samman människor som annars anser sig vara politiska eller ideologiska fiender. Det är därför inte tillräckligt att generellt fördöma antisemitism; man måste konkret utforska antisemitismens olika former och tala öppet om dem. Detta kan ibland vara smärtsamt och generande. EU: s representanter är till exempel ovilliga att tala för mycket om islamistiskt hat mot judar då detta skulle kunna orsaka diplomatiska bekymmer i förhållande till arabiska och muslimska regeringar.

Den främsta svagheten i EU: s definition av kampen mot antisemitism är ändå att den ses som en del i den större kampen mot ”alla former av rasism och xenofobi”. Självfallet kan man hata judar för att man är rasist och xenofob. Men man kan också hata judar av icke-rasistiska skäl. Faktum är att det idag endast finns ett fåtal antisemiter kvar som anser att judar är en underlägsen ”ras”, och som hävdar att detta skulle kunna fastställas genom att undersöka deras blod. För det mesta erbjuder antisemitismen långt mer ”moderna” former av rättfärdiganden. Just detta gör den så farlig: man behöver inte ens vara en bekännande rasist för att vara antijudisk. Ja, man kan t o m vara antijudisk för att man anser sig själv vara antirasist – jag kommer tillbaka till detta ämne senare. Följaktligen kan kampen mot rasism och kampen mot antisemitism inte anses vara samma sak.

Antisemitisk ideologi, för att citera den amerikanska kritikern Brian Klug, ”handlar i slutändan om detta: judar är ett folk avskilt från resten av mänskligheten. De är fienden. Var helst de är, skapar de en stat inom staten. Konspirerande i hemlighet samarbetar de för att främja egna kollektiva fördelar på de nationers eller samhällens bekostnad i vilka de lever och på vilka de tär. Sluga och manipulerande har de kusliga krafter vilka tillåter dem oavsett hur få de är, att nå sina mål. Termen antisemitism har kommit att syfta på denna diskurs, eller variationer på de teman som ingår i den, eftersom samma retorik används oavsett huruvida judisk identitet ses som religiös, rasmässig, nationell eller etnisk. Ibland är denna diskurs explicit; andra gånger utgör den undertexten i attacker på judar.”

För antisemiten framstår judar som hotfulla just för att det inte enkelt går att definiera ”judisk identitet”. Är judarna en nation? Självfallet inte på det sätt som nationalstaterna definierar sig själva. Israel finns förstås, men man finner också många judar över hela världen som lever utanför Israel och definierar sig själva som amerikaner, fransmän eller svenskar och inte alls som israeler. Är judarna då en etnisk grupp, en kulturell eller religiös gemenskap?

Det är tveksamt; judar lever i världens alla hörn, från Sverige till Etiopien, med vitt skilda kulturella bakgrunder. Och det finns en hel del judar som inte tror på Gud och inte utövar någon religion men ändå anser sig vara judar.

För antisemiter är judar tvivelaktiga oavsett om de nyligen invandrat till ett specifikt land eller om de är infödda, oavsett om deras familjer tillhört en nation i generationer eller århundraden, oavsett om de är mörka eller blonda och blåögda. För en antisemit är judar t o m suspekta även om han aldrig träffat på en jude. Det är alltså inte bara ”xenofobi” som är antisemitismens drivkraft, judar hatas inte enbart när de identifieras som främlingar – tvärtom,

för antisemiter är det ofta värre om en jude är fullt assimilerad i ett specifikt nationellt samhälle. Trots allt, frågar sig antisemiten, är inte detta enbart en täckmantel för honom eller henne för att på ett än mer effektivt sätt underminera den nationella och kulturella identiteten hos det folk han själv tillhör?

Så närhelst det homogena idealet verkar vara i fara och nationella identiteter rubbas, vilket idag är fallet i denna globaliseringens tid, kommer antisemitismen till ytan igen. Det område som idag är mest skakat i sin nationella identitet och i sin traditionella sociala struktur som en följd av globaliseringen och strävan efter modernisering är arabvärlden. Konsekvensen av detta är att antijudiska attityder är särskilt starka i stora delar av Mellanöstern idag. Och det kan mycket väl bli så att det antisemitiska monster, som Europa under en lång tid betraktade som dött, återkommer till Europa därifrån – utan att kännas igen i tid av den europeiska allmänheten. Detta sker då antijudisk propaganda importerar till de växande muslimska samhällena i Europa av radikala agitatorer från arabvärlden, från Iran och Turkiet – för att vara mer exakt. Det kan liknas vid en återimport eftersom den muslimska världen importerade antisemitisk ideologi från Europa på 1800- och 1900-talen. Propagandan kommer idag i retur till muslimska gemenskaper i Europa via satellit-tv, pamfletter i form av audio- och videokassetter och predikningar i moskéer.

Det finns ett synligt och allt intimare samband mellan arabisk nationalism och islamistisk antisemitism å ena sidan och latent eller öppen europeisk antisemitism å den andra. Högerextrema judehatare uppmanas av islamistisk antijudisk propaganda att själva höja sina röster alltmer. Men det är inte bara extremister som visar sig vara redo att lyssna till paranoida rykten om ett påstått ondskefullt judiskt inflytande. Den stora populariteten för böcker som alltsedan terrorattacken den 9 september sprider konspirationsteorier som antyder att CIA och Mossad var inblandade i attackerna mot New York och Washington illustrerar denna fara.

Arabisk nationalistisk och islamistisk propaganda verkar på tre plan. För det första spelar den på traditionella muslimska antijudiska klichéer. De ofta förekommande tillmälena för judar såsom ”apor” och ”grisar” härstammar från en enstaka kommentar framförd av profeten Mohammed.

För det andra, hur konstigt det än kan låta, anspelar en del islamistiska skrifter på den klassiska kristna antisemitiska anklagelsen mot judarna; att de bär skulden till Jesu korsfästelse, att de är ”Kristusmördare”. Dessutom framställs mer sentida europeiska antisemitiska texter som historiska fakta, särskilt det ökända falskariet ”Sion vises protokoll” – en förfälskning från det sena 1800-talet framställd av tsarens hemliga polis.

För det tredje förnekar en stor del av den arabiska propagandan Förintelsen eller, skyller utrotandet av Europas judar på sionisterna. Det betyder att sionisterna skulle ha samarbetat med nazisterna i utrotandet av Europas judar för att sätta press på västvärlden så att den skulle stödja upprättandet av staten Israel. Dessa besynnerliga teorier till trots försitter de arabiskt nationalistiska och islamistiska propagandamaskinerna aldrig något tillfälle att jämföra Israels underkuvande av palestinierna med Förintelsen.

Antijudiska attityder är för många européer mycket mindre suspekta när de har formen av attacker på Israels sionistiska eller koloniala politik i Palestina. Vid FN-konferensen i Durban i Sydafrika 2001 var det till exempel endast med en hårsån som organisatorerna lyckades avvärja en resolution som ville fördöma Israel som en ”rasistisk” stat. När Israel väl fått denna parastämpel eller t o m stämpel som ”naziststat”, skulle följden kunna vara att judar världen över som väljer att inte distansera sig från denna ”rasiststat” plötsligt finner att de är märkta som ”rasister” och tänkbara mål för aggression.

Här har till exempel antiglobaliseringsrörelsens vänsterextrema ”anti-imperialistiska” falang, såsom Attac, hamnat i en ohelig allians med de högerextrema grupper FSC som på senare tid återupplivat vänsterns gamla slogans, klär sig i Palestinasjalar, och demonstrerar för ”solidaritet mellan folken” mot USA som de kallar de ”internationella folkmordens

mittpunkt". Detta gör det inte lättare för Europa i kampen mot antisemitiska tendenser. EU ser det som en del i "kampen mot alla former av rasism och xenofobi". Men dagens antisemitiska attityder torgförs ofta under "antirasistisk" och "antikolonial" täckmantel. Och då antisemitismen artikuleras på detta vis av en utsatt minoritet, den muslimska gemenskapen i Europa, som själv är offer för diskriminering och rasistiska attacker är föreställningen att det inte finns någon motsättning i den gemensamma kampen mot rasism, xenofobi och antisemitism inte längre logisk.

I sina ansträngningar att skaka av sig det koloniala arvet har Europa under en längre tid varit blint för hur marscherandet under solidaritetens allomfattande banér, tillsammans med de koloniserade och "tredje världen", lett till en smygande erosion av några av den europeiska civilisationens mest grundläggande värden. Redan 1961 likställde Frantz Fanon rasism med de upplysta och humanistiska värdena i boken *The Wretched of the Earth*, vilken blev något av en bibel för antikoloniala intellektuella. Han argumenterade, att dessa värderingar enbart är kamouflage formade i syfte att dölja västs koloniala styre. Om de koloniserade vill bli av med detta styre måste de befria sig från dessa falska värden genom våld. Har man väl accepterat denna logik och "tredje världen"- teorin, enligt vilken väst bär det yttersta ansvaret för allt lidande utanför Europa och Nordamerika, kan inte ens de mest brutala politiska rörelser och ideologier sprungna ur dessa delar av världen fullt ut hållas ansvariga för sina handlingar.

Bristen på ett särskiljande mellan antisemitism och rasism är även ett resultat av en rivalitet om vem som lidit mest under förföljelse. Denna tävlingsinriktade budgivning har en tendens att förneka det unika med Förintelsen – paradoxalt nog genom att använda denna etikett på ett inflationsdrivande vis. I väst har denna särpräglade relativisering, hur motsägelsefullt det än kan tyckas, fortgått parallellt med ett ökat allmänt intresse för Förintelsen sedan 1970-talet. Förintelsen har blivit en allmän symbol för sammanbrottet i civilisationers respekt för mänsklig värdighet.

Att på detta sätt göra minnet av förintelsen av judarna till en universell symbol för den värsta formen av omänsklighet förminskar innebörden av Shoah. Det fördunklar insikten att Förintelsen var mer än ett massmord; det är ett försök att använda judarna – länge bärarna av den västerländska civilisationens universalistiska åskådning – som surrogat i syfte att utplåna själva principen – tanken att alla människor är lika värda, inte bara ur Europas arv utan också ur hela mänsklighetens kollektiva minne.

Detta tillintetgörande av judarna som representanter för den universella tanken om alla folks lika värde har aldrig förr och inte heller sedan dess drabbat någon annan grupp eller "ras" som lidit diskriminering och förföljelse. Detta gör Förintelsen unik, inte någon särskild form av grymhet. Att idag använda termen "förintelse" när man syftar på fördrivandet och förföljelsen av alla grupper som betraktats som mindre värda innebär att alla former av massdiskriminering sedan dess kan anses likvärdiga. Som en följd av detta har många andra offergrupper försökt att likställa sina öden med de europeiska judarnas i syfte att tillskansa sig lite av Förintelsens universella aura. Förintelsens ohyggliga följd har blivit alltmer förringad då offer för övergrepp och massakrer världen över har approprierat termen.

Med tanke på de många olika incidenter av massförföljelse, såväl i det förgångna som i nuet, är det många som inte längre förstår varför de europeiska judarnas öde förtjänar särskild uppmärksamhet. Historierelativister till höger om den politiska mittpunkten utnyttjar denna förvirring, vilket tydligt demonstrerades förra hösten i den tyske kristdemokratiske parlamentsledamotens, Martin Hohmann, skandalösa tal om "kriminella folk". Genom att uttrycka sitt missnöje över de i hans tycke aldrig sinande förebråelserna mot det tyska folket för de tolv åren med Hitler, och hävda att det var lika felaktigt att stämpla tyskarna som ett "kriminellt folk" ("Tätervolk") som det vore att sätta den etiketten på judarna på grund av deras föregivet ledande roll i bolsjevikrevolutionen och massmorden i Sovjetunionen, försökte

han ”städa upp” tysk historia. I och med det påföljande ramaskriet i Tyskland tvingades den kristdemokratiska parlamentsgruppen utesluta Hohmann. Men det var inte bara de högerextrema som var snabba med att visa honom sin solidaritet. Trots allt, sa han inte att judarna *inte* skulle stämplas som ett ”Täterfolk”?

Hohmann var verkligen ganska skicklig på att ge uttryck åt en slags ”antisemitism light”. Till skillnad från de ”traditionella” antisemiterna påstod han inte att ”allting är judarnas fel” utan snarare att ”judarna är inte mindre skyldiga än vad vi är”. Enligt denna illvilliga relativism lyder rådet åt alla judar som beklagar sig över antisemitismen, att de först måste sopa rent framför egen dörr.

Den mer maskerade versionen, som härrör ur vänster- och ”antikoloniala” positioner, manar dem som inte vill diskutera ”Israels rasistiska politik” att inte heller komma dragandes med beskyllningar om antisemitism – samtidigt som man gör gällande att varje motståndare till ”rasism” a priori är fri från misstankar om antisemitiska motiv. Följaktligen försvagar den okänsliga antikoloniala ideologin försöken att finna nya sätt att bemöta antisemitism. Behovet av att försvara sig mot antisemitism begravs under den mer nobla kampen mot ”alla former av rasism och xenofobi”.

Ändå måste islamistisk eller varje annan form av antikolonial antisemitism bekämpas lika kraftfullt som den inhemska europeiska varianten. Ju mer effektivt vi opponerar oss mot antisemitism, oavsett dess form, desto bättre kan vi opponera oss mot islamofobi och alla andra former av etnisk eller religiös diskriminering. Denna kamp kan enbart vinnas om den är baserad på universella principer om jämlikhet, demokratisk mångfald och individuella rättigheter samtidigt som den inte får innehålla några särskilda rättigheter att använda våld eller sprida hat för den som förklarar sig själv som förtryckt.

Rationell kritik av Israels politik är legitim om den baseras på dessa kriterier. Den är inte legitim när den är en front för att svärta ned judar. Europas folk och politiska institutioner måste opponera sig mot bruket av ideologier som, bakom en antirasistisk front, agiterar för irrationalitet och masshat.

Den radikala arabnationalistiska och islamistiska propagandan använder Israel – Palestina-konflikten som en förevändning för att uttrycka sina antijudiska konspirationsteorier. Men det bör göras helt klart att denna konflikts upptrappning inte är orsaken till den arabnationalistiska och islamistiska antisemitismen, och att denna heller inte skulle upphöra om en rättvis och fredlig lösning på det israelisk-palestinska problemet nåddes. Målet för grupper som Hamas och Hizbollah, och även för starka strömningar inom PLO liksom för deras meningsfränder i Europa, är snarare att krossa Israel och så småningom också det de kallar ”judiskt inflytande” överallt i världen.

Europeiska medier tenderar däremot att presentera Israel – Palestina-konflikten som grunden till varje problem i Mellanöstern. Det hävdas att så länge denna konflikt förblir olöst finns det inte något hopp om att lösa de problem som fjättrar arabiska samhällen eller t o m alla muslimska länder och samhällen i en hopplös situation. Vad detta argument implicit säger är att inget moderniserings- eller demokratiseringsprojekt kan nå framgång så länge man inte når en fredsöverenskommelse som tillfredsställer både israeler och palestinier. Då detta, med tanke på den aktuella situationen, kan komma att dröja fungerar en sådan föreställning för arabiska regimer som en utmärkt ursäkt för att hindra alla reforminitiativ i deras egna länder.

Detta argument göder också, ofrivilligt, den förbittring som växer i Europa gentemot Israel som det främsta hindret för en fredlig samexistens mellan västvärlden och – som den på ett ytligt sätt ofta kallas – den ”muslimska världen”. Vi såg denna effekt manifesteras sig förra året när européer i en EU-undersökning benämnde Israel det ”största hotet mot världsfreden”.

Ni får dock inte missförstå mig: Självfallet har Israel sin del i ansvaret för upptrappningen

av konflikten med palestinierna. Den israeliska regeringen kan och bör kritiseras lika bestämt som någon annan demokratisk administration. Och faktum är att vi européer inte har några problem med detta – Israel blir trots allt kritiserat dagligen i europeiska medier. Men sådan kritik bör inte innebära att man nedvärderar den fara som Israels motståndare representerar för alla västdemokratier. Européer borde inse det faktum att närhelst arabiska nationalisterna eller radikala islamister ger uttryck för antisemitism syftar de till att sporra aggression mot väst och den demokratiska civilisationen i dess helhet.

Europeiska medier borde rapportera mycket mer om de inre motsättningarna i de arabiska och muslimska länderna generellt och om hur antiisraeliskt hat exploateras i de interna maktkamperna där. Och den europeiska allmänheten borde vara mycket bättre informerad om islamistiska aktiviteter bland den muslimska befolkningen i Europa. En ökad insats är nödvändig från alla delar i det civila samhället för att stå upp mot ”islamiseringen” av muslimska samhällen. En central aspekt i detta är att konfrontera islamistisk antisemitism lika kraftfullt och intensivt som all annan form av antijudisk ideologi. Detta agerande har inget med ”islamofobi” att göra – snarare tvärtom, detta är ett mål som endast kan uppnås i nära samarbete med de muslimska samhällen som inte vill bli sammankopplade med en filosofi av hat, våld och död. Att befatta sig med debatter och konflikter inom de muslimska samhällena kommer att bidra till att muslimer av den europeiska allmänheten erkänns som det de är: en allt viktigare del av våra öppna samhällen – och inte främlingar och utanförstående vilkas frågor européerna inte har att göra med.

Översättning: Mårten Lempert

Artikelförfattaren var fram tills nyligen redaktör på Die Zeit. I dag är han redaktör på Die Weltwoche. Ovanstående föredrag höll Herzinger den 17/9 2004 i Stockholm för dem som deltagit i Svenska Kommittén Mot Antisemitism och Forum för levande historias längre utbildningar kring Förintelsen. Svenska Kommittén Mot Antisemitism tackar Richard Herzinger för tillåtelsen att översätta och publicera ovanstående artikel.

Från förnekande till förringande

Av Christer Mattsson

Illegitim kritik

Allt som finns, alla fenomen, alla handlingar, allt överhuvudtaget kan kritiseras. Ingen kritik är illegitim för att den vänder sig mot något som skulle vara särskilt känsligt eller om man så vill heligt. Det som gör kritik illegitim är om föresatsen för kritiken är medvetet falsk. Det är viktigt att skilja mellan medvetet och omedvetet falsk, vi kan ju alla ta miste men detta görs per definition utan uppsåt.

Illegitim kritik är dock en kritik som har ett annat syfte än det som framgår av innehållet i kritiken och/eller vilar på medvetet felaktiga premisser.

Förnekande av Förintelsen

Det finns en stor variation av aktörer som förnekar Förintelsen. Variationen visar sig både i form av syfte med förnekandet och i utformningen av förnekandet.

Det återkommande rådet till dem som hamnar i en diskussion med en förnekare är att föra samtalet till frågan om varför förnekaren förnekar. Är man någorlunda uthållig och med viss talang för svåra samtal kommer det fram att förnekaren ogillar judar på det ena eller andra viset av den ena eller andra orsaken. Därvidlag är samtalet avslutat, bedragarens uppsåt är avslöjat och alla kvasiteorier om Förintelsen utmanövrerade utan att man behöver överbevisa

dem.

Förnekarna som en cynisk tillgång för undervisning om Förintelsen

Det går inte med någon vetenskaplig noggrannhet avgöra hur förnekarna av Förintelsen har inverkat på det akademiska arbetet med Förintelsen och egentligen inte heller hur det har påverkat undervisningen. Men eftersom utfall från förnekare kommer utifrån från denna grupp med lågt anseende och med sina tvivelaktiga motiv är deras ansträngningar i de flesta fall ointressanta och i flera fall kontraproduktiva för dem själva. Själva förnekandet av Förintelsen används inte sällan som argument för mer omfattande undervisning om Förintelsen.

Cyniskt skulle man kunna påstå att förnekare bidrar till att vidmakthålla betydelsen av undervisning om Förintelsen.

Ignorans som strategi

Om en fråga inte diskuteras så finns den inte.

Det mest överhängande problemet för att etablera undervisning om Förintelsen är inte förnekande av den utan förringande.

Det är inte samma människor som ägnar sig åt förringande som de som förnekar.

Förringandet kommer från individer med god förankring i samhällets olika positioner och är snarare mainstream än outsiders. De vänder sig mot Förintelsen som ett centralt ämne genom att förringa det. Det kan göras genom att ifrågasätta dess omfattning, aktualitet eller relevans. Poängen är hur som helst att förminska dess betydelse, av skäl som är otydliga, genom att skapa en a-historisk kontext till ämnet.

Förutsättning för förringande

Den grundläggande förutsättningen för förringande bygger på en acceptans att ämnet skall lyftas ur sin historiska kontext. Detta kan göras av både goda och mindre välvilliga intentioner. Resultatet blir det samma, vi får påtagliga problem med att uppfatta ämnets relevans i historien och därmed betydelsen för vår egen tid .

Förringande genom offercentrering

Genom att betrakta Förintelsen som ett ämne som utgår från offren kan man på två olika sätt förringa ämnet som sådant. För det första kan man kritisera att andra offer för tredje rikets politik får för lite uppmärksamhet och för det andra kan man göra jämförelser med övergrepp som judar begår idag.

Det första fallet illustreras av följande citat :

”När Göran Persson tog initiativet till konferensen om Förintelsen var vi många som applåderade. Kanske dämpades entusiasmen något när det visade sig att zigenare, förståndshandikappade och homosexuella närmast glömdes bort i den första konferensen .”

Den typen av utsaga implicerar att judarna fått för mycket uppmärksamhet på andras bekostnad. På ett eller annat sätt uppfattas detta uppenbarligen som judarnas fel, även om det är utsägligt. Man kan resa krav på att andra händelser och/eller andra grupper lidande också skall studeras. Genom den argumentation har man flyttat frågan från dem som skapade Förintelsen till dem som blev dess offer. Förintelsen plockas bort från dess historiska kontext, då det inte längre är en fråga om vad det var för strukturer i den Europeiska civilisationen som födde alla dessa förövare och åskådare utan en fråga om varför vi bara pratar om judar.

Kraven på att studera andra händelser och/eller offergrupper blir en politisk och a-historisk

kritik av undervisningen om Förintelsen. Det är svårt att tänka sig att andra historiska händelser skulle utsättas för samma typ av argumentation. Ingen kräver att vi skall studera ryska revolutionen i stället för den franska eller att Luthers reformation kan ersättas med den amerikanska självständighetsförklaringen. Orsaken till att ingen skulle kräva dessa tokiga förändringar är att dessa ämnen är inordnade i historieskrivningen och utgör var och ett en pusselbit till vår förståelse av hur vår civilisation uppkommit och utvecklats.

Det andra exemplet illustreras av följande citat :

”Förintelsen kan aldrig ursäkta israeliskt våld mot ett folk som inte har någon skuld i den .”

Ämnet Förintelsen används som en moralisk måttstock för att granska Israel. Kopplingen är så uppenbart emotionell att det blir omöjligt att föra ett rationellt samtal om denna jämförelse. Den emotionella jämförelsen som görs spänner mellan ovanstående citat, vilket menar att Israel skulle dra fördelar av Förintelsen för att kunna utöva en politik som annars vore omöjlig, till undran över varför Israel för en rasistisk ockupationspolitik mot palestinier när de själva varit utsatta för rasism. Undervisningen om det europeiska 1900-talet kommer därmed att avgöras av hur Europa förhåller sig till nutida israelisk politik.

Förringande som ideologi

Centralt för förringande är att centrera Förintelsen till offren. Orsakerna till att man gör detta är för det mesta utsagt. Men det finns förringande med en mycket tydlig politisk ambition, vilket följande citat får illustrera:

"Kanske är det dags att sluta resa till Auschwitz med svenska skolungdomar för att lära dem vad rasism och etnisk rensning kan få för följder. Kanske ska vi bjuda dem på en julresa till Betlehem i stället, för att ta en titt på vad Auschwitzoffrens barnbarn i sin tur tar sej till när de ägnar sig åt etnisk rensning ! "

I detta fall är det tydligt att författaren vill ta bort undervisning om Förintelsen därför att hon tar parti för palestinier i den pågående konflikten i Mellanöstern. Det grundläggande problemet är det samma, Förintelsen lyfts ut ur sin historiska kontext och blir en dagspolitisk fråga. Logiken i argumentet blir att Europa inte behöver hantera sin egen historia därför att judar av idag uppför sig illa. I ovanstående exempel blir kopplingen särskilt tydlig när det t.o.m. uttrycks i termer av *"Auschwitzoffrens barnbarn"* . Författaren är förstås medveten om att det inte är signifikant för soldater i den israeliska armén att de är barnbarn till människor som deporterades till Auschwitz, men det fyller en retorisk poäng att sammanföra alla judar i en kategori. De judar som finns idag är inte snälla, då kan vi sluta prata om judar som det var synd om under Förintelsen ty alla judar är judar. Även om detta exempel förmodligen är tydligare än de flesta andra på samma tema följer naturligtvis all diskussion om det påstådda problemet att undervisa om Förintelsen med hänsyn till konflikten mellan israeler och palestinier samma logik.

Förringande genom inaktualisering

Ett annat tema i argumentationen mot fokusering av Förintelsen är att påtala att händelsen inte har bäring på våra samtida problem, vilket följande kan illustrera :

”Entusiasmen över antisemitismen blommar ånyo i den stockholmska morgonpressen. Under de senaste veckorna har en legion av debattörer och ledarskribenter med kraft framhållit att de är emot förra århundradets stora politiska farsot. Eftersom vår tids rasistiska sjuka inte gäller judar utan muslimer måste morgonpressen emellertid skaffa sig svepskäl för att än en gång få igång den diskussionen. ”

Tanken är enkel, antisemitism var en del av 1900-talet och dog mer eller mindre med Förintelsen. Det ger två resultat. För det första kan man misstänkliggöra alla som idag visar på

förekomsten av antisemitism för att vara försvarare av staten Israel snarare än personer som är engagerade i missförhållanden i det egna samhället. För det andra minskar man betydelsen av att diskutera den enskilt viktigaste faktorn för uppkomsten av Förintelsen, då den inte finns längre. Därmed minskar man samtidigt relevansen för att studera Förintelsen .

Förringare som grupp

Det är mycket svårt att säga något om förringare som grupp. Det finns inga undersökningar eller annat av vetenskapligt värde för att definiera gruppen, endast spridda skrifter och uttalanden. Det går dock att argumentera för att flera av dem som frekvent återkommer till förringandet av Förintelsen och antisemitism är väletablerade och kan inte beskrivas som outsiders. De skulle aldrig ge sig i kast med att förneka Förintelsen eller på något sätt beblanda sig med dem som gör det. Strategin, medveten eller inte, är den motsatta; ge Förintelsen en så liten betydelse som möjligt. Syftet varierar säkerligen liksom argumentationen, på det sättet finns det en likhet med förnekarna. I bemötandet av förnekarna har vi visat på både syften hos dem och den retoriska teknik de använt sig av, detta trots den stora variationen av syfte och teknik. Troligtvis är vi tvungna att göra samma sak med förringarna även om det är en grupp som är mycket svårare att komma åt då deras syften är väl dolda i en förment retorik av humanism.

Christer Mattsson är pedagog och var tidigare projektledare för den pedagogiska verksamheten inom kommittén för levande historia. Christer Mattsson är medlem i Svenska Kommittén Mot Antisemitism .

ANPASSNING OCH MOTSTÅND – I FÖRHÅLLANDE TILL ANTISEMITISMEN

Av Mikael Enckell

Att diskutera och att komma med synpunkter på polariteten civilkurage kontra antisemitism är lika diskussionsförhindrande lätt som det är förgörande svårt. Det är emellertid inte första gången de går hand i hand. Två exempel infinner sig genast: Överste Picqarts modiga uppträdande i de i ett decennium pågående Dreyfusprocessernas Frankrike och en anonym bonde i den likaledes antisemitiska Beilisträttegången i Kiev kort före första världskrigets utbrott. Juryns preliminärt fällande utslag mot den för ritualmord åtalade juden Beilis ändrades, då en bonde – efter att ha fallit på knä inför en helgonbild – reste sig och utbrast: “Jag kan inte belasta min själ med denna synd – han är oskyldig!”

Problemet med både antisemitismen och civilkuraget som diskussionsämne är helt enkelt detta: Vad finns det att diskutera när nära nog alla och envar är eniga om hur illa och olyckligt det är med antisemitism och hur väldigt bra det är med civilkurage. Leif Zern har i Dagens Nyheter pekat på den egendomliga gåtan, att samtidigt som vi bekymrar oss över den tilltagande antisemitismen, så finns det knappast alls några antisemiter, inte bland oss och inte bland dem vi känner.

Vad som kunde göra denna egendomliga diskussionssvårighet med “ingen motpart”, detta intellektuella dödläge ännu mer bedrövligt och, framför allt, mera hotfullt, skulle vara om konjunkturkurvan för antisemitism, skulle befinna sig i stigande samtidigt som tillgången på civilkurage skulle vara i avtagande. I så fall skulle riskerna för antijudisk orättfärdighet givetvis öka. Är episoder sådana som den gåtfullt långdragna Bergmanaffären vid Uppsala universitet, den finländska ärkebiskopens “gisslande av det utvalda folket” i Helsingin Sanomat, ärkebiskop Hammars uppmaning till köpbojkott eller medias ofta ensidiga kritik av Israel indikationer på att vi befinner oss på en sådan väg?

Tre samhällsanalytiska författare från tiden omedelbart efter andra världskriget: Siegfried Kracauer med boken "Från Caligari till Hitler – Ett bidrag till den tyska filmens historia", Erich Fromm med "Flykten från friheten" och David Riesman med "Den ensamma massan" kom med sinsemellan delvis likartade synpunkter på den moderna människans inre situation i förhållande till omgivningen, och deras uppfattningar belyser möjligen frågan om tillgången på civilkurage.

Kracauer och Fromm framhöll i sina perspektiv på det Tyskland som återstod efter nederlaget i första världskriget hur medborgarna hade förlorat, och berövat sig, det mesta av alla de traditionella auktoriteter samhället tidigare byggt på: kejsaren, en stark arm, junkerlassen och en obestridd kyrklig tukt och samhällsmoral. Det faktum att auktoritetsförlusterna berodde på egen strävan efter samhällsomvandling och frihet gjorde inte bristen på ledstjärnor lättare att bära.

Kracauer visar i sin "Från Caligari till Hitler" hur den tyska mellankrigsfilmen gång på gång gjorde sig till språkrör för en intensiv saknad efter de detroniserade, obestridda och självsäkra auktoriteter som fördrivits, genom att på den vita duken ge liv åt fadersgestalter, som på grund av upplevelsen av förlust förvandlat sig till renodlat ondskefulla skräckgestalter. Sådana var Mayers och Wienes Caligari, Langs psykoanalytiker Mabuse och Murnaus vampyr Nosferatu, alla enligt Kracauer förelöpare till Hitler. Mabuses huvudtes formulerades i "Doktor Mabuses testamente" och kan tyckas egendomligt aktuell: "Die Menschheit muss in einen Abgrund von Terror gestürzt werden!"

Men inte bara på ett individcentrerat plan visade sig det auktoritets- och idealtomrum som de upplösta föreställningsmönstren lämnat efter sig. Massrörelser och masscener, oändliga tåg av människor och folkexcerciser fyllde först de kinematografiska scenerna i Tyskland och i Ryssland, i Langs Nibelungen- och Metropolisfilmer och i Eisensteins verk, för att sedan i tilltagande utsträckning materialisera sig på partidagar och vid andra åsiktsmanifestationer. De motverkade med sina illustrationer av hejdlös delaktighet och gränslös samverkan den outhärdliga upplevelsen av övergivenhet, ensamhet, värnlöshet och värdelöshet som uppkommit efter de antiauktoritära vinddragen och stormarna: "Generalerna ut! Korpralerna in!"

Fastän Riesman var noga med att i sin "The Lonely Crowd" betona, att hans analysförsök enbart gällde förhållanden i USA, är det uppenbart att de tendenser han pekar på också kunde iaktas i Europa, och, varför inte, också i de relativt traditionslösa nordiska kulturmiljöerna? Gemensamt med Kracauer och Fromm är hos Riesman betonandet av den moderna medborgarens beroende av inflytanden från nya källor i den aktuella samtiden, i stället för tidigare generationers avhängighet av traditionella värden och inre målsättningar, ideal och förbud.

Med en sådan läsning av Kracauer, Fromm och Riesman kunde många iakttagelser av strömningar i dagens opinionsläge lätt bringas i överensstämmelse. Samtiden och – en naturligtvis enbart fantiserad framtid uppvärderas, det förflutna blir allt mer förbisett och upplevs som generellt ointressant. Alla vill vara utvecklingens, ungdomens och framtidens vänner. Ingen, inte ens de värdekonservativa själva, önskar längre kalla sig konservativa. I allt mindre utsträckning kommer vi på – och vågar? – att söka lindring för upplevelser av ensamhet och värdetomhet ur vad som finns bakom oss. Det stödnät var och en behöver och söker i vardagen, och alldeles särskilt i påfrestande, konfliktfyllda och av självtvivel uppfyllda lägen, blir i allt större utsträckning ett monopol för den för dagen aktuella omgivningen och det där rådande opinionsklimatet. Förmågan att finna bekräftelse inom och bakom oss själva i ett från dagens yttre och mediala verklighet avvikande mönster beskärs och förutsättningarna för att vi och våra efterkommande skall få bevittna ställningstaganden, präglade av civilkurage, sådana som på Rosenstrasse i Berlin 1943, Picquart i Dreyfusprocessen eller den ryska bonden i Kiev, inskränks.

Detta är naturligtvis en lika oroande som pessimistisk spådom. Om inslagen av civilkurage i framtiden blir ännu ovanligare än i våra dagar och de enskilda individerna än mer drivved, restlöst prisgivna åt dominerande åsiktsströmningar i sin samtid, vem skall då stå emot och begränsa de orättfärdiga konsekvenserna av olika politiska och ideologiska epidemier som då och då övergår vår kontinent? Med kännedom om hur ofta de väckelse- och pånyttfödelseinriktningar som präglade europeisk historia utmärkt sig genom sin uttalat fientliga hållning gentemot judendomen och judarna – kristendomen, nazismen och kommunismen är väl de mest iögonenfallande exemplen – är detta en för judar och filosemiter djupt oroande förutsägelse. Till en del, men bara till en del, kan vi försöka lugna oss med det faktum, att mänskliga spådomar brukar slå fel.

En omständighet som komplicerar sammanhanget och som hindrar oss från att skissera upp en renodlat svart-vit bild av anpasslighetens, respektive det individualistiska civilkurages roller i samhällslivet, är att följsamheten i förhållande till jämnårigas värderingar och till dagsaktuella strömningar utgör en förutsättning för en önskad frigörelse från föräldraauktoriteten. I vilken utsträckning vår utvecklingsidealiserande och upprorsbeundrande kultur överdriver fördelarna av en utvidgad generationsklyfta och underskattar nackdelarna kan naturligtvis diskuteras.

Ifråga om den utvecklings- och framstegsromantik som följde upplysningstiden åt och som sedan dess helt automatiskt präglade vårt tänkande, kan man urskilja en förbindelselänk till tankeströmningar också inom antisemitismen. Redan kristendomens uppkomst förutsatte ett förnyelsekrav, riktat mot ett religiöst mönster som de kristna polemiskt betecknade som otillräckligt, förstelnat och föråldrat. Judendomen benämndes "det gamla förbundet" och hade enligt kyrkan ersatts av "det nya". Parallellt med att denna kunde breda ut sig och konsoliderade sin maktställning förvisades judendomen och judarna inte bara i konkret mening till särskilda getton, de isolerades också i överförd mening till rollen av besynnerliga, ofta föraktade "fornlämningar", utan någon aktuell eller levande innebörd för sin omgivning.

Uppenbart är att denna hållning haft betydelse för västerländska och akademiska attityder till det judiska också långt senare och utanför de kyrkliga institutionerna. När Arnold Toynbee exempelvis i sitt monumentala verk "A Study of History" avfärdar judendomen som ett kulturellt "ointressant fossil" kan det ses som uttryck för ett ursprungligen teologiskt introducerat judeförakt, en beklaglig relik från den tid då universiteten och filosofin fungerade som "teologins tjänarinnor". Kristian Gerner har i sin "Centraleuropas historia" karakteriserat historieskrivningens förhållningssätt till det judiska elementet med orden: "Judarna definierades bort som integrerad beståndsdel i den europeiska civilisationen och kulturen" och fortsätter med att visa en del eklatanta exempel på vilket minimalt utrymme judarna och judendomen tillmätts i en del nutida historiska översiktsverk.

I försöken att bagatellisera Europas och kristendomens antisemitismbelastning och dess kulmination i Förintelsen har en regelbundet begagnad defensiv strategi varit att beskriva dem som rasistiska försyndelser. Därvid uppnår man fördelen att antisemitismen utgör bara en liten del av en mycket större och redan principiellt övervunnen problemhelhet: rasismen. Ingen vanlig, förnuftig människa, ingen i medierna till exempel, godkänner i våra dagar en rasistisk inställning och sålunda representerar antisemitismen som en del av rasismen ett redan övervunnet stadium. Det återstår endast att genom upplysning, undervisning och information i praktiken förverkliga den redan uppnådda teoretiska lösningen. Någon självanalytisk uppgift, något psykiskt arbete med att ifrågasätta egna och gängse schabloner beträffande judendom, judar, Israel eller vårt religiösa arv och våra eventuella kritiska synpunkter på judisk religion (företrädesvis en hämnings religion exempelvis) på Gamla testamentet föreligger inte längre – gudskelov – i detta perspektiv.

Som enligt min mening är ytligt och faktaförfalskande. Endast till en liten, oväsentlig och ointressant del kan antisemitismen sammanföras med hatet mot främlingen, invandraren och

den "annorlundavarande". Långt mer reflekterar den en djup klyfta inom oss själva i förhållande till rigorösa auktoritetsföreställningar, som vi tycker verkar ur det förflutna. Dit hör rösten från Sinai med budorden, men också fragment av den barnuppfostran vi tror oss ha blivit utsatta för och bär med oss hela vårt liv. Antisemitismen inom vår kultur speglar vår lust att göra uppror mot de moraliskt vi hyser i vårt inre och som ibland ter sig orimliga.

Diagnostik och polemik är emellertid inte nog. Visserligen befordrar de ett historiskt och psykologiskt medvetande om några för vårt kulturarv viktiga paranoida vantolkningar och grymma projektioner, som – likt fördomar i allmänhet – skadar och sårar dem de galler och utarmar dem som hyser och odlar dem. Sålunda är denna stridsberedskap nödvändig, men vi bör samtidigt inse att den, ensidigt odlad, kan inskränka vår förmåga att urskilja de positiva potentialer antisemitismen gör allt för att dölja.

Det finns ett judiskt talesätt: "Filosemit är en antisemit som tycker om judar", en definition som gör förvandlingsnumren och mångtydigheterna hos dessa begrepp rättvisa. Komplikationsgraden framgår också av att det anförda talesättet ligger nära antisemitens klassiska självförsvar: "Jag antisemit? Flera av mina bästa vänner är ju judar!" Hur ihålig denna schablon än ter sig där den låter höra sig, uttrycker den ändå en viktig psykologisk sanning, nämligen antisemitismens djupt ambivalenta karaktär. Knappast någon som inte erfarit en djup beundran för det judiska blir lidelsefull antisemit. En omständighet som inte gör fenomenet mindre tragiskt, även visavi antisemitismen i vår civilisation som helhet. Vilken potential av utvecklande beundran och kärlek har inte där gått förlorad?

Den västerländska civilisationen har, som det redan var tal om, länge varit en "utvecklingskultur", där man hyllar "det nya", framom det "gamla" och förflutna. Ju mer de önskvärda opinionernas tyngdpunkter förskjutits i riktning mot framsteget som överordnat ideal, desto starkare har emellertid suget från de delvis omedvetna attraktionerna i motsatt riktning blivit. Under ytan av socialt konforma progressiva strävanden växer vår saknad efter vad som funnits bakom oss.

Det är till denna inopportuna dragning i riktning mot de modellbildande idealen i vår bakgrund som judendomen talar med så stark och tydlig stämma och det är kampen mot denna längtan som – eftersom den upplevs med en kränkande känsla av smärta, saknad och förödmjukande brist – utgör en av de främsta källorna till dagens "progressiva" antisionism och judefientlighet. Redan staten Israels utgångspunkt i modern tid: bibliska profetior och visioner hos judiska drömmare fungerar som en kraftig provokation av dagens tänkande med dess rigoröst nutidsinskränkta horisonter. Å andra sidan fylkas gärna många på detta tänkande besvikna kring "beviset" Israel för styrkan hos profetian, visionen och dikten.

En linje där denna icke-judarnas uppskattning av, ja kärlek till judisk traditionstrohet, förmåga till visioner och drömmar, kommit till uttryck är i erkänslan man visat judisk diktning. Det mest handgripliga måttet på denna uppskattning är det ofta åberopade antalet judiska Nobelpristagare i litteratur: Pasternak, Agnon och Sachs, Bellow, Singer, Canetti, Brodsky, Gordimer och Kertesz, alla efter slutet på andra världskriget.

Den nedtecknade litterära texten fixerar ett nätverk av föreställningar och tankar, avsett att bevara det i minnet, att möjliggöra "återbesök", men inte bara det. Ofta utgör den nedskrivna formuleringen en oundgänglig förutsättning för de följande tankestegen. Skrivandet möjliggör ett särskilt, tänkande som inte, utanför skrivandets område, ter sig möjligt. En del skriftställare talar om upplevelsen av att "hjärnan sitter i pennan", men också minnet sitter i pennan.

Så steg exempelvis Agnon in i en tradition, där skriften och skrifterna representerar en långt ansevärd andel av verkligheten än vad vi vant oss vid. Hör på detta: "Sedan de läst psalmen till sista versen sutto de på sitt resgods och togo böckerna och läste verser ur Lagen, Profeterna och Skrifterna. Den som drivits bort från sitt hem och länt till annan ort och där finner ett käril som brukats i hans hus, hur gläds han inte och vilken förnöjelse finner han icke

i detta käril! Hur mycket mera då i de böcker, vilka man läser och studerar och begrundar var dag!” och på följande avsnitt, senare i samma bok, där boksamlaren och skriftuttydare Gimzo föreställer sig sitt öde efter sitt dödsfall så: “Då jag skiljes hädan skall jag föras dit döda lik som jag föras.. Jag skall ligga i blygsel och rättfärdiga min dom att bli lagd där jag blir lagd, ty för vad förtjänst kunde jag äska mig en god plats? Jag är arm och tom på förtjänst och goda gärningar. Då skola skaror skockas av onda änglar som skapats ur mina överträdelser, och de skola stiga upp för den Himmelska Domstolen att åklaga mig och göra mig Helvetet djupt. Vad gör jag då medan jag bidar min dom? Jag läser utantill de heliga kväden jag kan tills jag glömmer var jag är, Och som min själ så brusar höjer jag min röst. Då höra de heliga skalderna och säga: Vad ljuder i griften? Vi vilja gå ut att se! Och de stiga ned och skåda denna eländiga själ. Då taga de mig i sina heliga händer och säga: Du är då den man som lyfte oss ur glömskans djup? Och de le mot mig i sin ostrafflighets ödmjukhet och säga: Gabriel, kom med oss! Och de föra mig till sig, och jag tryggar mig till deras helighet. Det är mitt armods tröst.”

Så är både det skrivna och det lästa ordet det mänskliga minnets främsta verktyg. På grund av att judendomen först och främst är en hågkomstens religion (“Minns sabbatsdagen – – !”) koncentrerad på vikten av att hålla minnet av uppenbarelsen, budgivningen i Sinai och uttåget ur Egypten levande, har den blivit utgångspunkt för en process som ytterligare förstärkts av templets förstörelse och försakingringen av det judiska folket och vars väsen är en koncentrerad uppodling av minnesfunktionerna inom denna tradition.

Dessa religiösa och historiska omständigheter kastar en del ljus över affiniteterna mellan litteratur och judendom som illustrerats av överrepresentationen av judiska författare bland Nobelpristagarna. Men också en del andra sammanhang blir genomskinligare i ljuset av erinringens betydelse för judarna. Så utgår de två stora kulturpåverkarna Freud och Proust från denna tradition: “Minns!” och verkar i dess anda; den levande hågkomsten är den källa, där de söker svaren på tillvarons centrala frågor.

Det är också här lätt att urskilja paralleller mellan Agnons och Prousts litterära perspektiv och deras ursprung i “Minns!”. Båda skapar en återerinringens värld som så, efter sin undergång, återuppstår, Och oberoende av om de i hågkomsten uppträdande personerna är hertigar och grevinnor eller toraskrivare och gårdfarihandlare, åskådliggör de tidigt sedda och livsavgörande ideal: höghet, majestät, fromhet, hängivenhet och stil såsom också är fallet med karaktärerna, patriarkerna och urmödrarna i Gamla testamentet.

Dragningen och kärleken till det förflutna som föranleder oss att vända oss om och se tillbaka är givetvis uttryck för en allmänmänsklig benägenhet, men den är ovanligt tydligt artikulerad i den judiska traditionen och har särskilt utvecklats vidare av denna traditions telningar: Agnon, Proust och Freud. Religionen, diktningen och psykologin är av hävd – liksom människan själv – vänd både framåt och bakåt, utåt och inåt, men på grund av hur våra själar och verkligheter är konstruerade, dominerar de innehållsrikare bakåt och inåt över de tommare framåt och utåt – eller så tror åtminstone många av oss. Och detta sätt att söka integrerande samband bakom och inom oss lever, intuitivt och som aningar, hos många, vilka inte är färdiga att formulera en sådan strävan för sig. Av den anledningen appellerar judendomen och judarna intensivt till många medvetna och ännu flere omedvetna sökare, inte minst bland de litterärt bevandrade. Men det väcker samtidigt fientlighet och känslor av rivalitet.

Vad kärleken till det judiska och gammaltestamentliga arvet betytt rent litterärt i den anglosaxiska världen, därom talade Knut Hagberg – kritiker, essäist och kännare av engelsk litteratur – i ett föredrag för snart femtio år sedan. Han inledde med att tala om den 1906 utgivna andra delen av Schücks “Världslitteraturens historia”. Första delen, som behandlade den grekiska och romerska litteraturen, omfattade 648 sidor. Andra delen, som skildrade Gamla testamentets litteratur, var “966 sidor stark”. Hagberg citerade Schücks egen

motivering till volymens omfattning: "Hela den kristna konsten och hela den kristna dikten, icke blott under medeltiden, utan även under den allra nyaste tiden, är påverkade av denna israelitiska litteratur, vida mer än av antikens och kanske lika mycket som av den kristna troslärans egna urkunder. Icke blott Van Dyck, Rembrandt, Michelangelo och Rafael hava inspirerats av det Gamla testamentets livfyllda scener, utan dessa gå ock igen hos så moderna skaldel som Goethe och Byron." Hagberg konstaterar att Schück formulerat sig endast alltför återhållsamt och att även förståelsen för svensk diktning förutsätter förtrogenhet med Bibelns äldre delar. Så kommer han in på sitt huvudtema: "Framför allt skulle vi avbryta kontakten med England (utan denna förtrogenhet), med det gångna och det nuvarande. Den engelska litteraturen har varit och är alltjämt så mättad med bibliska uttryck och associationer, att den måste bli en sluten bok för den som är okunnig i biblisk historia. (— — —) Vad betyder titeln på Huxleys roman 'Blind i Gaza'? En engelsman fattar ögonblickligen den suggestiva titeln alla associationer från Domarbokens sextonde kapitel: den bländade och kraftstulne Simsons fångenskap och förtvivlan."

Slutligen kommenterar Hagberg Gamla testamentets stilbildande kraft och betydelse för utvecklingen av gångna seklers stilart. Han sade i sitt föredrag: "läser man gamla. rådsprotokoll och ständerprotokoll häpnar man över hur snabbt, klart och koncist förr i världen illitterata högadliga krigare eller fattiga skrivare i Hedemora eller Simrishamn kunde uttrycka sig. Bläddrar man i den väldiga samling volymer som utgör Axel Oxenstiernas brevsamling, blir man gång på gång slagen av hur ofta ovana pennor skapade stor och klassisk stil. Man behöver ej grubbla över, orsaken: förtrogenheten med Bibeln, intrycken av Gamla testamentets episka framställning, förmågan att citera och hänvisa och vissheten om att hänvisningarna och citaten skulle bli förstådda, detta skapade tillsammans en svensk prosastil som var ren och klar och manlig."

Men bortom dessa estetiska, konstnärliga och litterära synpunkter på Bibelns och judendomens gåvor till Västerlandet finns ett långt mer övergripande helhetsperspektiv av närmast kosmiska dimensioner som – erkänt eller förnekat – påverkar oss. Föreställningen om hur judarna i Sinai valdes att mottaga, utveckla och förverkliga det ur Den Allsmäktiges hand mottagna partituret för Skapelsen har verksamt bidragit till den filosemitiska (liksom, naturligtvis, till den trotsigt självhävdande och värdeförnekande antisemitiska) känslan för det judiska ödet.

Inte långt ifrån dessa emotionellt starkt laddade strömningar rör sig de mer sofistikerade uttrycken för uppskattningen av judarnas roll av förebilder på historieskrivningens område. De har inte nöjt sig med att genom sin långvariga existens och bevarade identitet förkroppsliga den historiska dimensionen i tillvaron, de har dessutom rekonstruerat denna dimension. Solomon Rappaport har i sin bok "Jew and Gentile: The Philo—Semitic Aspect" hänvisat till filosofen Nikolaj Berdjajevs "The Meaning of History" och till William Irvin. Den sistnämnda framhåller hur historieskrivningen i väst följde de judiska föregångarna även visavi uppfattningarna om att historien äger ett mål och en mening, som kan dechiffreras. Vilket den senare Jesaja gör, då han betraktar det historiska skeendet i dess egenskap av Den Allsmäktiges lärorika skapelse.

Ett övergripande syfte hos historien blir då att föra mänskligheten framåt i etiskt avseende, ett synsätt som starkt appellerar till både de moraliska och optimistiska elementen i själen, även i den själ som befinner sig utanför judendomens omedelbaraste verkningskrets. Den talar till den känsla vi har för alla de utvecklingspotentialer vi anar inom oss själva och som vi förutsätter hos andra.

I den föreställningssfär vi här är sysselsatta med, kan den kallas för "Den Allsmäktiges plan". Och vi skall inte glömma, att det enligt kabbalan tillkom den enskilda juden att genom hängiven bön, fromma handlingar och ett rättfärdigt liv förbättra sig själv och förverkliga sin andel av helhetsuppgiften: att lyfta världen till en högre nivå. I denna förtätning av bejakade

egna utvecklingspotentialer och kärleken till förebilden och bestämmelseorten, apostroferar den enskilda själen sin längtan efter den oavslutade personliga växten och dess slutliga mål, men gestaltar också ett av grundelementen i den filosemitiska attityden. Liksom den finns i bakgrunden till antisemitismens uppror mot vad den upplever som de etiska idealens "tvångströja".

De ständiga och även – mer eller mindre – ofrånkomliga upproren mot de svåruppfyllda etiska kraven följer europén åt genom hela hans existens lika oavvisligt som medvetandet om att de, samtidigt som de "förtrycker" honom, även talar till honom om hans hopp om kärlek till och från hans nästa, förhoppningar han omöjligt kan avstå ifrån. Det är massiviteten i närvaron av detta dilemma som gör anti-filosemitism polariteten till en fråga som gäller själva kärnan i vår kultur och vår självupplevelse långt mer direkt än andra former för så kallat främlingshat. Det är också denna, i själva verket mycket intima, dimension som bidrar till att göra Förintelsen till en för Västerlandet mer central angelägenhet än andra folk mord. Européns trångmål är och förblir att han, när han tidvis häftigt reagerar mot de moraliska krav, bördor och begränsningar den bibliska traditionen och judarna belastat honom med, alldeles snart minst lika mycket grips av bävan för farorna och ödsligheten i en existens utan dem .

Mikael Enckell är författare och psykoanalytiker i Finland. Ovanstående föreläsning höll han den 15/11 2004 i Stockholm, vid ett seminarium arrangerat av Svenska Kommittén Mot Antisemitism och Forum för levande historia. Vi tackar Mikael Enckell för tillåtelsen att publicera ovanstående artikel .

OM DETTA MÅ NI BERÄTTA

Följande inlägg publicerades i Expressen på "sidan 4" lördag 20 november, 2004.

Den nyligen publicerade rapporten om intolerans bland svenska elever på högstadie- och gymnasienivå bekräftar de farhågor som Svenska Kommittén Mot Antisemitism länge har haft. Fördomar och fientlighet mot judar, muslimer, homosexuella och andra grupper utgör ett allvarligt problem bland skolungdom.

När det gäller inställningen till judar visar undersökningen, som utförts av Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet, att 12 procent av eleverna helt eller delvis håller med om påståendet att "det är alldeles för många judar i Sverige". Hela 21 procent är i olika grad negativa till att judar "ska ha rätt att bygga synagogor i Sverige". 16 procent sluter helt eller delvis upp bakom den klassiska antisemitiska föreställningen att "judarna har för stort inflytande i världen".

Undersökningen visar också att det finns en kärna på 6 procent av eleverna som hyser en starkt intolerant attityd till judar. Det motsvarar ungefär 6 000 elever i varje årskull. Därtill finns en betydande grupp som uppvisar en delvis ambivalent inställning till judar.

Endast 67 procent av eleverna anser sig "helt säkra" på att Förintelsen har ägt rum. Detta visar att information och utbildning om nazismen och dess förbrytelser är och förblir synnerligen viktigt. Kunskapsluckorna är djupa, inte bara bland skolungdomen, och kommer att ta tid att fylla.

Majoriteten av skoleleverna har glädjande nog en tolerant inställning till andra grupper än den egna. Men allt för många är påverkade av fientliga bilder. Och allt för många tycks vackla när de konfronteras med antisemitiska och andra fördomar.

Det är samtidigt viktigt att se att fördomar och hat bland unga inte uppstår i ett vakuum.

Skolelevernas attityder är i hög grad en avspeglig av vuxnas attityder. Vad vi står inför är

således inte ett ungdomsproblem utan ett samhälls- och demokratiproblem.

Det politiska etablissemanget och medierna har i allt för hög utsträckning förhållit sig tysta och passiva när Sverige under senare år åter har drabbats av en tydligare antisemitism. Ett antal opinionsbildare har envetet sökt förneka att judefientlighet alls existerar eller utgör ett problem. Rapportens resultat slår sönder denna farliga mytbildning.

Svenska Kommittén Mot Antisemitism förväntar sig att Sveriges politiska ledarskap nu energiskt tar itu med antisemitismen. Kampen mot judehat och annan intolerans måste drivas med kraft. Och arbetet mot dessa vidskepelser måste ges ökade resurser.

För Svenska Kommittén Mot Antisemitism
Sverker Oredsson
John Gradowski

SKMA protesterar mot antisemitisk teckning – DN svarar

I Namn och Nytt i DN den 12 september har Hans Lindström en teckning, där en man med nordiskt utseende säger: ”Jag tycker inte man ska bygga murar mellan människor.” Han får då svar av en man tecknad som ortodox jude: ”Jävla antisemit!”

Teckningen knyter an till den långa traditionen av antisemitism i så kallade skämtteckningar. Ortodoxa judar anser man sig fritt kunna förlöjliga. Det s.k. skämtet får ersätta sanningshalten. Läget är att ultraortodoxa judar bland annat i Israel protesterat mot såväl staten Israel som mot den mur som bygges.

Grundläggande är att man måste kunna göra en åtskillnad mellan judar och staten Israels politik. Judar i hela världen ska inte behöva lida för att man ogillar israelisk politik. Förmodligen menar Hans Lindström att staten Israels försvarare alltför snabbt stämplar Israelkritik som antisemitism. Själv bidrar han till sammanblandningen, när han vill angripa israelisk politik men angriper judendomen och den judiska traditionen.

Jag finner det klart olämpligt av Namn och Nytt och Dagens Nyheter att ta in denna teckning av Hans Lindström.

Sverker Oredsson
Ordförande i Svenska Kommittén mot Antisemitism

DN: s läsarombudsman Lilian Öhrström svar :

”I två dagar hade jag inte tillgång till mejl som läsare sänt till mig på grund av det datorhaveri som DN också berättat om på nyhetsplats. (En del mejl har troligtvis inte kommit fram till mig, så försök igen.) Visst hade jag väntat mig många olästa mejl när datorsystemet väl kom i gång. Men inte så många. Min brevlåda var översvämmad. Mejlen gjorde mig en aning förbryllad, eftersom de flesta var från USA och ytterst få var från DN-läsare som jag ju är ombudsman för. De hade alla samma ärende, att brännmärka en satirteckning på Namn och Nytt i söndags, den 12 september. Teckningen föreställde en svensk man med ölmage som är ute och rastar sin hund. Mitt emot honom står en chassidisk jude med glasögon, lockiga polisonger och bredbrättad hatt. I bakgrunden en antydning till en mur. Den svenske mannen säger: ”Jag tycker inte man ska bygga murar mellan människor”. Juden svarar: ”Jävla antisemit!!”.

Mejlen är inte identiska men många synpunkter är likartade: "Sverige borde skämmas!" "Sveriges goda namn och rykte har tyvärr komprometterats av denna teckning." "Om ni vill ha ut budskapet att svenskar är antisemiter så har ni lyckats." "Ni stöder arabisk terrorism och sprider negativa stereotyper om oss judar". "Jag är inte judisk men min hustru och två av mina barn är det och era medier skrämmer mig mer än president Bush. Och han (Bush) skrämmer mig väldigt mycket". "Om ni var utsatta för att grannar och deras mödrar försökte döda er så skulle ni nog också vilja ha en mur som skydd". Breven är ibland vädjande, oftare hatiska, ibland rasande och i en del fall hotfulla...".

"Man kan ha olika åsikter om teckningen i detta fall. Den vill visa hur slarvigt ordet antisemit används. Men den kan anses vara en nidsbild av en jude med lång näsa och krulliga polisonger. Varken judar eller israeler ser ju ut på ett speciellt sätt (och i Hans Lindströms teckningar har alla människor oavsett religiös eller etnisk tillhörighet lika stora näsor). En läsare anser att den är ohistorisk, eftersom det bland chassiderna finns en grupp som inte ens erkänner staten Israel. Den kan anses rikta udden mot ortodoxa judar i stället för mot den israeliska staten.

I satirteckningar används ofta speciella figurer som representanter för stater; den tjocka moder Svea för Sverige, uncle Sam i olika förklädnader för USA. Men genom att använda en ortodox jude som typ för Israel har tecknaren lämnat möjligheter att använda teckningen i andra syften än han avsett.

Även om tecknaren inte har antisemitiska avsikter kan teckningen missbrukas av dem som har sådana. Den kan tyvärr också användas i propagandasyften på fler sätt".

”UTANFÖRSKAP OCH GEMENSKAP ”

Pedagogiska Magasinets skriftserie, nummer fyra, bär namnet ”Utanförskap och gemenskap”. Den innehåller ett urval av forskaressäer och reportage kring rasism och främlingsfientlighet, mångkultur och religion.

Rasistiska och främlingsfientliga grupper har på senare tid agerat alltmer öppet och vunnit allt större framgångar. Vid det senaste valet, 2002, fick det starkt främlingsfientliga partiet Sverigedemokraterna drygt 76~000 röster och 50 kommunala mandat. Samtidigt har Sverige blivit alltmer internationaliserat och präglad av globalisering, mångkultur och olika religioner. Skolan har en nyckelroll, med sitt demokratiska uppdrag, att skapa tid och utrymme för elever att samtala och få kunskap om viktiga livs- och värderingsfrågor.

”Utanförskap och gemenskap” tar på olika sätt upp dessa frågor. Bland annat beskriver Daniel Poohl hur extremhögern satsar på skolan och Stieg Larsson och David Lagerlöf har kartlagt extremhögern land för land. Under rubriken ”I religionens namn” skriver Kerstin von Brömssen om ”att förstå sin egen och andras religion”.

Boken vänder sig framför allt till lärare och skolledare inom alla skolformer, forskare, lärare och studerande på lärarutbildningar men kan rekommenderas till alla som är intresserade av frågor som rör rasism, mångkultur och religion .